

▲ Kolos rodyjski

▲ Świątynia Diany w Efezie

Maria Romanowska-Zadrożna

Osiem cudów świata

Od czasów hellenistycznych siedmioma cudami świata nazywano siedem sławnych budowli i dzieł sztuki, wyróżniających się wartością artystyczną, niezwykłymi wymiarami, osiągnięciami technicznymi albo kosztownością. (W: Kopalński, „Słownik mitów i tradycji kultury”)

Kopalński uważa, że słowo „cud”, zawierające element nadnaturalności, nie oddaje w pełni łacińskiego określenia *Septem miracula mundi* czy greckiego *heptá theámata tes oikouménis*, co należałoby raczej tłumaczyć jako „dziwy świata”.

Najstarsze ze znanych nam zestawień owych wzbudzających podziw budowli i dzieł sztuki sporządził grecki poeta, Antypater z Sydonu, żyjący w II w. p.n.e. W napisanym ponad

2000 lat temu epigramie wymienia: mury Babilonu, wykonany przez Fidiasza chryzolefantynowy posąg Zeusa w Olimpii, wiszące ogrody Semiramidy w Babilonie (które – jak zauważa Kopalński – ani nie wisiały, ani nie miały, prócz legendy, nic wspólnego z Semiramidą, ale były ogrodami założonymi na płaskich dachach i tarasach pałacowych), olbrzymi posąg, wysokości ok. 37 m, dłuta Charesa z Lindos (III w. p.n.e.) zwany od miejsca

wystawienia Kolosem Rodyjskim, piramidy egipskie, mauzoleum, monumentalny grobowiec Mausolosa, satrapy Karii, wzniesiony w Halikarnasie w IV w. p.n.e., świątynię Artemidy w Efezie, wielką budowę na planie prostokąta 111 x 51 m, której główne pomieszczenie kultowe otoczone zostało dwoma rzędami kolumn pokrytych płaskorzeźbami, a w górnej partii pionowym żłobkowaniem.

Z biegiem czasu owe „cuda” zaczęto częściowo zastępować innymi. Na liście znalazły się więc również wzniesione w Persepolis, Ekaytabanie albo Pergamonie pałace Cyrusa, kolosy Memnona pod Tebami, latarnia morska w Faros, posąg Asklepiosa w Epidauros dłuta Trasymedesa z Paros czy rzeźbiony przez Fidiasza posąg

Ateny Partenos na Akropolu ateńskim. Wpisywano też budowle rzymskie, np. Kapitol czy Koloseum. Utarło się określenie „ósmo cud świata” nadawane kolejnemu zdumiewającemu osiągnięciu z dziedziny sztuki, architektury czy prac inżynierskich. Były one częstym tematem graficznych i malarskich wyobrażeń. Jedną z rycin przed rokiem przypomniała Jolanta Talbierska w *Art and Business* (9/200) – akwafortę Antonia Tempesty (1555–1530) z serii *Siedem cudów świata*, na której widnieją świątynia i posąg Zeusa.

Taki rozszerzony cykl, przedstawiający osiem niezwykłych budowli, został namalowany przez Ambrosiusa Franckena starszego, malarza i rysownika flamandzkiego, urodzonego w Harentels, ok. 1544 r., a zmarłego w Antwerpii w 1618 r. W swoim cyklu umieścił on m.in. posąg Heliosa, boga słońca, zwany powszechnie Kolosem rodyjskim, który wzniesiono ok. 285 r. p.n.e. na wyspie Rodos. Zgodnie

▼ Zeus Olimpijski

▼ Latarnia morska w Aleksandrii

▲ Mauzoleum w Holikornosie

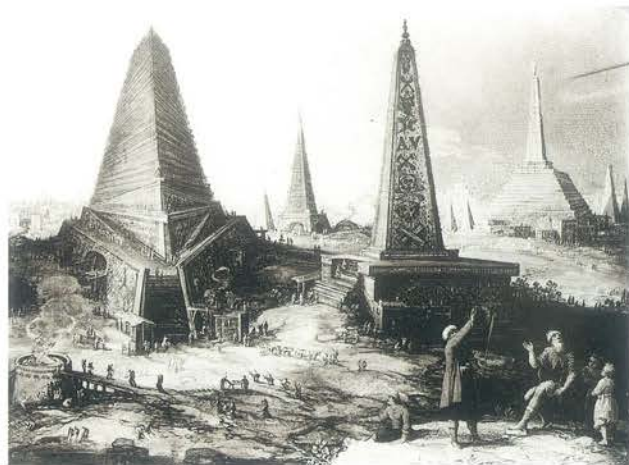
z szesnastowieczną legendą, posąg Heliosa stopy opierał na falochronach broniących wejścia do portu, a między jego nogami przepływały statki. Zapewne aluzją do trzęsienia ziemi, które zniszczyło pomnik w 224 r. p.n.e., jest zwalona głowa i dłoń kolosa na pierwszym planie. Świątynia Diany w Efezie, otoczona trzema pierścieniami murów ozdobionych płaskorzeźbami, niewiele ma wspólnego z przekazanym przez źródła opisem. Wznosząca się spiralnie w górę wieża przedstawia latarnię morską w Aleksandrii, którą z inicjatywy Ptolemeusza I Sotera wybudował ok. 300–280 r. p.n.e. architekt Sostratos z Kidos. Tę pierwszą latarnię morską – olbrzymią wieżę mierzącą ok. 120 m wysokości, której płomień widoczny był z odległości 30 km – wystawiono na Faros, niewielkiej wysepce naprzeciw Aleksandrii. Za czasów Aleksandra Wielkiego i na jego polecenie połączono wysepkę z nadbrzeżem stałym mostem. Jego

▼ Wiszące ogrody Semiramidy

fragmentów można się dopatrzeć na obrazie. Kolejna, niezwykle okazała wolno stojąca budowla o kilku kondygnacjach to Mauzoleum w Halikarnasie. Namalowane przez Franckena piramidy przypominają raczej egipskie obeliski, a wiszące ogrody Semiramidy pną się wysoko w górę na wąskich tarasach stromej, podobnej do piramidy budowli. Posąg Zeusa przedstawia rzeźbę nadnaturalnej wielkości, włożoną do otoczonej kolumnadą centralnej świątyni – bardzo zbliżoną formą do wspomnianej powyżej akwaforty Tempesty. Ósmym cudem świata jest natomiast rzymskie Koloseum.

Całość cyklu namalowana została ok. 1610 r. temperą i olejem na desce dębowej o wymiarach zbliżonych lub identycznych z prostokątem 32,7 x 44,5 cm. Znajdujące się na odwrocie obrazów naklejki i napisy były niemymi świadkami ich historii. Zostały odrysowane i opisane przez prof. Bohdana Marconiego w jego notat-

▲ Piramidy egipskie

kach prowadzonych sukcesywnie w okresie wojny (od 22 lutego do 22 lipca 1943 r.) prac konserwatorskich nad omawianym cyklem obrazów Franckena. Numery od 421 do 428 namalowane czarną farbą odpowiadały zapewne numerom inwentarza, podczas gdy naklejki z literą „W” i kolejnymi numerami od 89 do 95 oraz kartki z napisem *Kwalifikuje się / Wystawa / Cyprian Lachnicki* przypominają o udziale ich właściciela w dobroczynnej wystawie obrazów w pałacu Brühla w Warszawie. Wówczas cykl ten był własnością Feliksa Stoppelle'a. Z tego zapewne okresu pochodzą lakowe odciski pieczęci herbowej i splecionego monogramu „FS”.

W 1943 r. obrazy oddał do konserwacji ich kolejny właściciel Stanisław Zakrzewski, zamieszkały w Warszawie. W 1950 r. Władysław Tomkiewicz zamieszcza informacje o nich w angielskiej wersji katalogu strat wojennych *Catalogue of Painting*

Removed from Poland During Nazi Occupation 1939–1945 pod numerami od 137 do 139. Publikuje wówczas tylko trzy ilustracje: Świątyni Diany w Efezie, Piramid Egipskich i Kolosa rodyjskiego. Informacje o pozostałych obrazach zamieszcza zbiorczo pod numerem katalogowym 139. W notatkach konserwatorskich prof. Marconiego odnaleziono jeszcze zdjęcia pozostałych obrazów, z wyjątkiem Rzymskiego Koloseum. Fotografia tego ostatniego zachowała się na negatywie przechowywanym w archiwum Ośrodka Dokumentacji Zabytków w Warszawie. Dzięki zachowanym przekazom w wydany w 2000 r. przez Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą katalogu *Straty wojenne. Malarstwo obce* znalazła się już pełna dokumentacja ikonograficzna tego utraczonego dla polskiej kultury cyklu *Ośmiu cudów świata*.

repr. Piotr Jacek Jamski

▼ Rzymskie Koloseum

